

Mónusné Kiss Katalin¹: A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásai

1. Bevezetés

A magyar büntetőjogi szankció rendszer dualista, ami azt jelenti, hogy megkülönböztetünk büntetéseket és intézkedéseket. További jellegzetessége, hogy relatíve határozott, ami lehetőséget ad az egyéniesített elbírálásra. A főbüntetések között szabályozza a Büntető törvénykönyv (Btk.) a szabadságvesztés és pénzbüntetés mellett, a közérdekű munkát. A közérdekű munka a megjelölt három főbüntetési nem egyike, amely súly szerint középen helyezkedik el, vagyis a szabadságvesztésnél enyhébb, de a pénzbüntetésnél súlyosabb főbüntetési nem.² A magyar szankció rendszerben szereplő főbüntetések közül számos egyedi vonással bír. A büntetési nem kialakulása, hatályos szabályok alapján történő alkalmazása, végrehajtása, ellenőrzése egyaránt különlegessé teszi. Tanulmányom célja a közérdekű munka, mint főbüntetés egyedi vonásainak bemutatása.

2. A közérdekű munka hazai szabályozásának egyes állomásai

Azok a büntetések, melyek középpontjában munkavégzés áll, lényegében a XX. században alakultak ki. Kényszermunkát korábban is alkalmaztak, de ezeknek a büntetéseknek a fő jellegzetessége a szabadságelvonás, a tartózkodási hely megválasztásának szabadságát zárták ki, így főként a szabadságvesztéssel rokoníthatóak.³

1950. évi II. törvény, a Büntető Törvénykönyv Általános Részéről (Btá.)

Az 1950. évi II. törvény még nem büntetésként, hanem az elkövető javítását és nevelését célzó intézkedésként vezette be. Alkalmazására akkor kerülhetett sor, ha a büntetés célja szabadságelvonás nélkül is elérhető, és ha a törvény a bűncselekményre öt évet meg nem haladó szabadságvesztést rendelt el. Kiszabásakor tekintettel kellett lenni a bűncselekmény jellegére, súlyára. Mai szemmel nézve, számos alapelvet (köztük például a jogbiztonság, az anyagi jogi legalitás, vagy az arányosság elvét) sértő módon, az elkövető társadalmi helyzetének is szerepe volt a büntetés alkalmazásakor.

Tartama: egy hónaptól két évig terjedhetett.

Az elítélt a bíróság által meghatározott természetű munkát volt köteles végezni, amelyért csökkentett díjazásban részesült. A csökkentés mértékét azonban a bíróság állapította meg esetenként, amelynek határait a törvény oly módon rögzítette, hogy a díj egytized részénél kisebb és egynegyedénél nagyobb nem lehetett.⁴

Hátrányaként kell kiemelni, hogy csak szűk körben érvényesült, csak állami vállalatnál, illetve állami gazdaságnál munkaviszonyban lévő személyekkel szemben lehetett alkalmazni.⁵

Ha a munka végzésére kötelezett nem tett eleget a munkavégzési kötelezettségének, vagy a fegyelmi szabályokat súlyosan megszegte, akkor a hátralévő részt átváltoztatták börtönbüntetésre.

A bírói gyakorlat viszonylag ritkán élt a közérdekű munka kiszabásával, ugyanis csak állami tulajdonú cégeknél dolgozókkal szemben alkalmazhatták. Végrehajtásának sajátossága, a későbbi szabályzáshoz képest, hogy kizárólag állami vállalatoknál, gazdaságoknál lehetett teljesíteni.

1959. évi 39. tvr., a Rehabilitációról szóló törvényerejű rendelet

A közérdekű munkát a Btá. ugyan intézkedésként határozta meg, de előbb a gyakorlat, majd a jogalkotás is elismerte büntetés jellegét.

1961. évi V. Magyar Népköztársaság Büntető törvénykönyvéről, un. Szocialista Btk.

Főbüntetések között szabályozta a közérdekű munkát.⁶A Különös Részben 27 helyen fordult elő, mint alternatív büntetés és alkalmazási lehetőségét szélesítette a büntetés enyhítésére vonatkozó rendelkezés is.

A törvény szakított a Btá-ban korábban rögzített megkötéssel, és elvileg bárkivel szemben alkalmazhatónak találta a közérdekű munkát. További újítása, hogy a büntetést nemcsak állami szerveknél lehetett végrehajtani, hanem szövetkezetben, illetve az elítélt korábbi munkahelyén is. Tartama: három hónaptól egy év és hat hónapig terjedhetett, illetve halmazati és összbüntetés esetén két évig.

Az elítélt a számára meghatározott természetű munkát volt köteles végezni, amelyért munkabért kapott. A munkabére öt-húsz százalékáig terjedő részét az állam javára levonhatták. A bírói gyakorlat azonban még ekkor sem alkalmazta széles körben.⁷

1971. évi 28. törvényerejű rendelet

A korábbi szabályozást tovább fejlesztette oly módon, hogy kijelölt munkatelepekről rendelkezett. Másrészt tovább szélesítette alkalmazási körét, a mentesítésre vonatkozó szabályok segítségével.

A kijelölt munkatelepeken történő végrehajtásról szóló rendelkezések nem léptek hatályba.

1960-as évektől kezdve elkezdett háttérbe szorulni a javító-nevelő munka alkalmazása. Míg 1960-ban az elítéltek tizenkét százalékát ítélték javító-nevelő munkára, addig 1980-as években ez a szám négy, öt százalékra csökkent le.⁸

1978. évi IV. Büntető törvénykönyv

A kódex alapvetően változatlan formában vette át a korábbi szabályozást. Módosítást az elítélt munkabéréből való levonás kapcsán találhatunk. A valódi tartalmi változást a következő törvények jelentették.

1987. évi III. törvény

A törvény 1988. január 1-jén lépett hatályba, amely megtartotta eredeti formájában a javító-nevelő munkát, de már bevezette mellette a közérdekű munkát is. Viszonylag széles körben adott lehetőséget a javító-nevelő munka alkalmazására. A javító-nevelő munka azt jelentette, hogy az elítélt köteles volt a kijelölt munkahelyen meghatározott munkát végezni. A díj egy részét- öt-harminc százalékig az állam javára levonták.⁹

1993. évi XVII. törvény

A javító-nevelő munkát az 1993. évi XVII. törvénnyel történt módosítás törölte el, tekintettel az alkalmazásából adódó nehézségekre.

Nagy Ferenc a tankönyvében a hátrányait az alábbiak szerint foglalta össze:

- Nem alkalmazható általánosan, és nem kristályosodott ki, hogy konkrétan milyen elkövetői körrel szemben hasznos ennek a kiszabása.
- Nem érvényesült a munkahelyi kollektíva nevelő hatása.
- Nem volt kellő visszatartó hatása, inkább a munkabér levonását érezték súlyosnak az elítéltek, nem a munkavégzést.
- A végrehajtása rendkívül bonyolult, költségigényes.
- Tervutasításos gazdasági helyzetben volt létjogosultsága, a megváltozott rendszerben, a piacgazdaságban már nem tartható fenn.¹⁰

1997. évi LXXIII. törvény

Ezzel a módosítással egyeduralkodó munkabüntetésként maradt a közérdekű munka.

A hatályos szabályozás 49.§ (1) és (2) bekezdés szövege ennek a módosításnak az eredménye. „Közérdekű munkaként olyan munka végzése határozható meg, amelyet az elítélt - figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére - előreláthatóan képes elvégezni”. Az idézett kitétel megfogalmazására a korábbi gyakorlat miatt vált szükségessé, amely szerint csak a bírósági pártfogó koncentrált alaposabban az elkövető egészségi állapotára és képzettségére, amikor a büntetés-végrehajtási bíró felé a munkahely kijelölésére irányuló javaslatát megtette.

A módosítás eredményeként most már az ítélkező bíróság feladata, hogy ítéletében az elvégzendő munka jellegét meghatározza, és e körben az elítélt egészségi állapotára és képzettségére is figyelemmel legyen.

1998. évi LXXXVII. törvény

A törvény 1999. március 1-jei hatállyal módosította a Btk. 40. § (2) bekezdését. A határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb tartamát egy napról felemelte két hónapra, amely a közérdekű munka tekintetében is jelentőséggel bírt.

A közérdekű munka maximális tartama ötven nap, valamint, a közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztés átváltoztatása esetén, hogy egy napi közérdekű munkának egy napi szabadságvesztés felel meg, ami azt jelentette, hogy az így megállapított szabadságvesztés a jelzett két hónapi időtartamot sosem érheti el. Ezért a Btk. 50. § (2) bekezdése is kiegészítésre szorult. Ezt a kiegészítést a törvény 7. §-a kimondta, hogy a közérdekű munka átváltoztatása folytán megállapított szabadságvesztés időtartama két hónapnál rövidebb is lehet.¹¹

3. Közérdekű munka alkalmazásának feltételei a hatályos szabályozás alapján

Napjainkra egyre nagyobb jelentőséghez jut a közhasznú munkavégzésre kötelezés. Ez a nézet Európában széleskörűen az 1970-es évek elejétől terjedt el, amikor a lengyel példát követően az angolok is bevezették 1972-ben. Céljuk a börtönbüntetések számának csökkentése volt. Legalább 16 éves vádlottal szemben volt kiszabható, aki felügyelő irányítása mellett, ingyenesen végezte a munkát. Tartama 40-240 óra között volt.¹²

Bár a közérdekű munka alkalmazása a másik két főbüntetési nemhez – a szabadságvesztéshez és a pénzbüntetéshez - képest arányában elenyésző, a bírói gyakorlatban találkozhatunk olyan elvi kifejtésekkel, melyek igyekeznek megfogalmazni, mely esetekben indokolt e főbüntetési nem alkalmazása, és tanulmányozásuk során a részlet szabályok is kidomborodnak előttünk.

49. § (1) A közérdekű munkára ítélt köteles a részére - a bíróság ítéletében - meghatározott munkát végezni. Az elítélt személyi szabadsága egyébként nem korlátozható.

(2) Közérdekű munkaként olyan munka végzése határozható meg, amelyet az elítélt - figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére - előreláthatóan képes elvégezni.

(3) A közérdekű munkát az elítélt - ha jogszabály másként nem rendelkezik - hetenként legalább egy napon, a heti pihenőnapon vagy a szabadidejében díjazás nélkül végzi.

(4) A közérdekű munka legrövidebb tartama egy nap, leghosszabb tartama ötven nap. Egy napi közérdekű munkának hat óra munkavégzés felel meg.¹³

A közérdekű munka kiszabása akkor szükséges, ha szabadságvesztés alkalmazása nélkül is elérhető a büntetési cél, a legenyhébb büntetési nemtől, a pénzbüntetéstől, pedig ez már nem lenne várható. Kiszabásakor figyelemmel kell lenni: a cselekmény tárgyi súlyára, az elkövetés körülményeire, a vádlott személyi körülményeire, különösen egészségi állapotára, képzettségére is.¹⁴ Bírói gyakorlat alapján indokolt lehet, például: a közérdekű munka kiszabása szabadságvesztés helyett a tartás elmulasztásának vétsége esetén.¹⁵

Eltérő szabályozást és gyakorlatot találunk azonban például az Egyesült Királyságban, ahol a 2000-ben hatályba lépett Criminal Justice and Court Services Act szerint a közérdekű munka alkalmazásának feltételei:

- 1) Az elkövető a határozathozatal időpontjában a 16. életévét be kell, hogy töltse.
- 2) Ellentétben a hazai szabályozással lehetőség van a büntetés alkalmazására súlyos bűncselekmények esetén is.
- 3) Az adott cselekmény pontosan meg nem határozott mértékű szabadságvesztéssel legyen fenyegetett.
- 4) Szubjektív feltétel, hogy alkalmas legyen a munkavégzésre.
- 5) Legyen olyan munkahely, ahol a munkát el tudja végezni.¹⁶

Franciaországban az 1994-es Btk. szerint „a bíró rendelkezésére áll a lehetőség, hogy közérdekű munkát szabjon ki minden esetben, ha az alkalmazandó büntetés szabadságvesztés (*emprisonnement*), függetlenül ennek tartamától.”¹⁷ Szubjektív feltétele a büntetés alkalmazásának, hogy az elkövető ne utasítsa vissza, illetve a tárgyaláson jelen legyen. Sajátos megoldás, hogy főbüntetésként, szabadságvesztés helyett, és mellékbüntetésként is alkalmazható. Ez utóbbi esetben akkor, ha közlekedési vétséget követett el, illetve bizonyos kihágások esetén.¹⁸

Az Amerikai Egyesült Államokban a gyakorlat államonként eltérő a közérdekű munka szabályozása tekintetében is, de legtöbbször határozott tartamú szabadságvesztés felváltására szolgál. Az alkalmazásának itt feltétele az elítélt beleegyezése.

Hazai alkalmazásáról elmondhatjuk azt az általános igazságot, hogy minden, ami speciális, ami eltér a szokásostól, egyszerre rejt magában számos pozitívumot, és negatívumot egyaránt. Vókó György tanulmányában a közérdekű munka előnyeként említi, hogy kiválthatja a legtöbb esetben a rövid, vagy középtávú börtönbüntetéseket, amelyek legnagyobb hátránya a redukció hiánya.

Költségvonzata lényegesen kevesebb, mint a szabadságvesztésnek, esetlegesen anyagi oldalon jelentkező haszonról is beszélhetünk, megfelelő működés mellett. Jellemét tekintve pozitív büntetés, amely fokozottan segíti az elítélt reszocializálódását, rehabilitációját. Egyes álláspontok szerint javító munkát is végez az elítélt a közösség számára.¹⁹

Nézetem szerint, további előnyeként lehet kiemelni, hogy felnőtt és fiatalos elkövetővel szemben egyaránt alkalmazható. Fiatalosok esetén egyedüli megkötés, hogy az elkövetőnek a 18. életévét betöltöttnek kell lennie az ítélet meghozatalakor. A közérdekű munka kiszabásakor a bíróság az elítélt személyiségét fokozottan figyelembe veszi, így erőteljesebben érvényesülhet az egyéniesítés követelménye már ebben a szakban is.

A büntetés hátrányaként kell nevesíteni, hogy feltételezi az önkéntes munkát. Álláspontom szerint, önkéntesség hiányában a büntetés nem valószínű, hogy eléri a célját. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy számos ország törvényi szinten kiküszöböli ezt a problémát, oly módon, hogy az elítélt beleegyezése feltétele a munka büntetésként történő kiszabásának. A beleegyezés egyben azt is jelenti, hogy nemcsak elszenved a büntetést, hanem jelzés is a változásra való hajlandóságról a hatóságok, a társadalom felé.²⁰ Az elítélt beleegyezését feltételként rögzítik például: Amerikai Egyesült Államokban, Egyesült Királyságban.

Hátránya továbbá, hogy a közvélemény a büntető rendszer gyengülését látja benne, amely nem hagyható figyelmen kívül, ha a büntetés céljára gondolunk, amely a Btk. 37.§ alapján a generális prevenciót is kívánatosnak tartja.

Viszonylag ritka alkalmazásának egyik magyarázata, és egyben a büntetés hátránya is, hogy hosszasan információszerezés előzi meg a kiszabását, amelynek ki kellene terjedni az elkövető társadalmi, szociális, egészségügyi jellemzőire. A végrehajtása megköveteli egy szociális keretet, amely hatékony működése nélkülözhetetlen a büntetés hatékonyságához. Bonyolult, szerteágazó a végrehajtásához kapcsolódó eljárás, amely megfelelő személyi és tárgyi feltételek hiányában a közérdekű munka büntetés jellege csökken le.²¹

A közérdekű munka alkalmazásáról ad összegzést- 2003. októberére vonatkozó adatokat tartalmazva -az alábbi táblázat:

3		Közérdekű munka			
		Felnőtt korúak			
		Előző időszakról folyamatban maradt	Az időszak alatt érkezett	Az időszak alatt befejezett	Az időszak végén folyamatban maradt
3.1	Összesen:	6626	298	260	6664
3.2	Ebből	félbeszakításra került sor	21	14	14
3.3		új munkahely kijelölésére került sor		4	5
3.4		szabadságvesztésre változtatták át		5	21
3.5		végrehajthatósága megszűnt		11	32
		Fiatalkorúak			
		Előző időszakról folyamatban maradt	Az időszak alatt érkezett	Az időszak alatt befejezett	Az időszak végén folyamatban maradt
3.6	Összesen:	26	7	2	31
3.7	Ebből	félbeszakításra került sor	1		1
3.8		új munkahely kijelölésére került sor	1	1	2
3.9		szabadságvesztésre változtatták át			
3.10		végrehajthatósága megszűnt			

1.sz. táblázat²²

4. Közérdekű munka egyes szereplői

Közérdekű munka alkalmazásakor más büntetésektől eltérően találkozunk új „szereplőkkel”, illetve a jól ismert résztvevők (például: párfogó, ügyész) feladatkörei is új elemekkel egészülnek ki, amely még inkább ennek a büntetési nemnek a sajátos jellegét támasztja alá.

Munkáltató

A közérdekű munka speciális büntetés, amely első ránézésre és talán leginkább a laikusok számára, tévesen, a munka jog szabályait idézheti fel. Szükséges azonban hangsúlyozni, hogy az elítélt és a kijelölt munkahely között a közérdekű munka tartamára nem létesül munkaviszony.

A közérdekű munka büntetés hatékony alkalmazásának előfeltétele a munkáltatók megfelelő tájékoztatása, amely ma se mondható teljesnek. A jogalkotó célja a közérdekű munka büntetéssel, hogy a köz érdekében végezzen munkát az elítélt, amely egyben a társadalom felé egy jóvátételt is jelent. A közszolgálati intézmények jó része azonban elzárkózik a közérdekű munka végrehajtásában való részvétel elől. Ez a magatartás magyarázható egyrészt azzal, hogy költségvetésükben nem szerepel ilyen jellegű, ingyenes munkaerő, másrészt, akit közérdekű munkára ítélnék az esetek nagy többségében vagyon elleni bűncselekményt követett el, ami szintén ellenszenvet ébreszt, és a munkáltatók többségében a bizalom hiányát eredményezi.

A közszolgálati intézmények jelentős része kiskorúak, vagy önmaguk ellátására képtelen betegek, öregek gondozásával, ellátásával foglalkoznak. A közérdekű munkára ítélt személy, amennyiben ilyen munkát végezne, a munkáltatónak állandó felügyeletet kellene biztosítani, amely végső soron nagyobb terhet róna rá, mintha piaci alapon foglalkoztatna munkaerőt arra az adott munkakörre.

Nem közszolgálati intézmények kapcsán is elmondható, hogy a munkáltatók nem előnyként élik meg a közérdekű munkára ítélt foglalkoztatását. A munkáltatók inkább a teljes értékű munkaerőt preferálják, akire hosszabb távon lehet számítani, emellett szakmailag megfelelnek, megbízhatóak.

Külön ki kell emelni a közhasznú társaságokat, akik leginkább Budapesten hajlandóak az elítélteket foglalkoztatni. A fővárosban a közérdekű munkára ítélték 60%-a tölti közhasznú társaságoknál a büntetését.²³

Munkáltató kötelezettségei közé tartozik a bíróság tájékoztatása.

A kijelölt munkahelynek értesítenie kell a bíróságot,

- 1) ha az elítélt megkezdte a büntetését,
- 2) ha nem tesz eleget munkakötelezettségének,
- 3) ha a büntetés végrehajtása során más munkahely kijelölése válik szükségessé,
- 4) vagy ha az elítélt a büntetését kitölti.

Lukács Ákosné és Jáger István Veszprém megyében végeztek kutatásokat a munkáltatók körében, megállapításaikat úgy összegezhetjük, hogy a legtöbb esetben: polgármesteri hivatalokban, és sportlétesítményekben történik a büntetés végrehajtása, illetve a közterület felügyelet városrendszervezési feladatok a preferáltak. Lényegesen ritkábban kerül sor, azonban a közérdekű munkára ítélt személy foglalkoztatására szociális gondozási területeken, vásárcsarnokoknál és Víz-és Csatornamű Vállalatoknál.²⁴

Az elítélt

A közérdekű munka büntetésnek három fontos eleme van, amelyek megléte a büntetés hatékony végrehajtását alapozzák meg. A három alappillér:

- 1) a büntetés jelleg
- 2) a közérdek
- 3) a munka.

A büntetést kiszabó bírónak minden esetben mérlegelni kell, hogy az adott személy milyen jellegű munkavégzésre alkalmas. Rendelkezik-e megfelelő szakképzettséggel, egészségi állapota, mentalitása megfelel-e. A törvény azt várja el a bírótól, hogy tisztában legyen az elítélt munkaképességével. Egyes nézetek szerint azonban meg kell különböztetni két fogalmat: munkaképesség és munkavégző képesség.

Munkaképesség: fizikai és szellemi képességei alapján eldönthető, hogy az adott munkát képes-e elvégezni.

Munkavégzésre való képesség: az előbbi fogalmon túl mutat, amely magában foglal egy szocializációs folyamatot. Hosszú tanulási folyamat eredménye, hogy az ember megtanul beilleszkedni a társadalomba. Ennek a szocializációs folyamatnak egyik ága, amikor a

munkavégzést sajátítja el az ember. Ebben a szakaszban kell/ kellene megtanulni, a rendszeres, egy adott cél érdekében történő munkavégzés képességét.

Nem alkalmas közérdekű munkavégzésre:

- 1) Akinek a fent kifejtett munkaszocializációs folyamata sérült. Ebbe a csoportba tartozhatnak azok, akiknek folyamatos munkaviszonya nincsen, megélhetési bűnözők. Akik a megszerzett keresetüket nem tudják félretenni, illetve akiknek a munkavégzése szakképzettséget nem igényel.
- 2) Hajléktalan, akinek élete kimerül az ingyenes szállás és ingyenes étkezés felkutatásában. Életvitelükből adódóan egészségileg is alkalmatlanok a közérdekű munkavégzésre.
- 3) Egyes szenvedélybetegek. Fizikai és lelki állapotuk egyaránt képtelenné teszi őket ilyen jellegű büntetés letöltésére.

Tóth Erika hivatásos pártfogó készítette - gyakorlati tapasztalatai alapján - egy felmérést, amelyből kitűnik, hogy az elítéltek személyisége, családi állapota, iskolai végzettsége hogyan befolyásolja a büntetés végrehajtását.

Jellemző	Büntetését letöltötte (fő)	Átváltoztatták (fő)
<i>Iskolai végzettség</i>		
1. 8 általános	22	5
2. szakipari	18	6
3. érettségi	1	1
<i>Családi állapot</i>		
4. nős	10	1
5. nőtlen	9	3
6. elvált	8	3
7. élettársi viszonyban él	14	5
<i>Ingatlan</i>		
8. állandó bejelentett lakhelye van	41	11
9. hajléktalan	-	2
<i>Munkaviszony</i>		
10. bejelentett és „feketemunka”	25	2
11. munkanélküli	2	-
12. alkalmi munkás	8	11
13. segélyből élő	2	-
14. eltartott	4	-
<i>Büntetett előélet</i>		
15. több évet volt bv. intézetben	22	7
16. korábban volt már elítélve, de nem volt bv.intézetben	12	3
17. büntetlen előéletű	7	2

2.sz.táblázat²⁵

Pártfogó felügyelő

A közérdekű munka kiszabása előtt, végrehajtása során, az ellenőrzésekor, az esetleges átváltoztatáskor egyaránt jelentős szerep jut a pártfogónak. Jogai és kötelezettségei többfelé irányulnak, bíróság, ügyész, munkáltató, elítélt felé egyaránt. Szerteágazó feladatkörei közül csak néhányat emelek ki.

Az eljárás során akár az ügyész az indítványa, akár a bíróság a büntetés alkalmazása, illetve akár a büntetés-végrehajtási bíró a közérdekű munka helyszínének kijelölése előtt, pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendelheti el. A pártfogó felügyelő feladata, hogy a szakmai ténymegállapítások körében a terhelt adottságait, elsősorban egészségi állapotát, szakképzettségét szem előtt tartva, ismertesse a megfelelő munkalehetőségeket és a terhelt munkáltatását vállaló intézményt, kedvező esetben intézményeket.²⁶

A pártfogó felügyelő intézkedést kezdeményez az ügyésznél, ha a közérdekű munka végrehajtása során a végrehajtást gátló körülményeket, gyakorlatot vagy jogszabálysértést észlel. A pártfogó felügyelő a közérdekű munka végrehajtásának befejezéséről értesíti az első fokon eljáró bíróságot, az ügyészt és a büntetés-végrehajtási bírót.

A feladati közé tartozik a helyszíni ellenőrzést tartása, amelyre a büntetés végrehajtásának megkezdésétől számított harminc napon belül, azt követően szükség szerint kell eleget tennie.

Vizsgálódásának főbb szempontjai:

- 1) a munkahely eleget tesz-e a közérdekű munka végrehajtása során reá háruló feladatoknak, pontosan vezeti-e a nyilvántartó lapot,
- 2) a közérdekű munka végrehajtása megkezdésének tényleges időpontját,
- 3) az elítélt valamennyi olyan napon dolgozott-e, amelyet munkában töltött időnek jelöltek meg,
- 4) az elítéltet nem részesítették-e olyan munkaidő-kedvezményben, amely nem illeti meg,
- 5) a munkahely biztosítja-e az elítéltet megillető jogokat.

A pártfogó felügyelő a helyszíni ellenőrzés során az elítéltet lehetőség szerint személyesen is meghallgatja. Amennyiben új munkahely kijelölése szükséges, ezt a pártfogó felügyelő is javasolhatja az ügyésznek. Önkéntes munkavégzés hiányában, ha a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatása iránt a pártfogó felügyelő jelentést tesz az ügyésznek. A közérdekű munka végrehajthatósága megszűnésének megállapítását a büntetés-végrehajtási bírónak a pártfogó felügyelő javasolhatja.

Ezen felül a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a pártfogó részéről szigorú számonkérést is jelent ez a feladat. A pártfogó és elítélt közötti találkozások gyakoribbak (évi 4-5 alkalommal is felkeresi az otthonában az elítéltet) amely nem öncélt szolgál, hanem így tud segíteni a munkavégzés során felmerülő problémák megoldásában, konfliktus megoldásban.²⁷

Ügyész

Bár minden büntetés kapcsán, a büntetőeljárás során meghatározó szerep jut az ügyésznek, az alábbiakban, a közérdekű munka büntetéshez kapcsolódó speciális feladatait emelem ki. A

büntetések, intézkedések, a személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedések végrehajtása törvényességének felügyelete, és a büntetés-végrehajtással kapcsolatos bírósági eljárásban az ügyészt illeti meg a felügyeleti tevékenység gyakorlása. Az ügyész jogosult ellenőrizni az illetékes szerveknél a büntetések és az intézkedések végrehajtására vonatkozó jogszabályok megtartását a közérdekű munka törvényességét.²⁸

Az ügyész megvizsgálhatja a közérdekű munka végrehajtását a munkahelyeken, a Pártfogó Felügyelői Szolgálat Megyei (Fővárosi) Hivatalánál. Módjában áll megtekinteni a végrehajtással kapcsolatos iratokat. Feladatkörébe tartozik az elítélt, és annak közvetlen munkatársainak, feletteseinek, valamint az általuk megjelölt és az elítélt munkáját, munkahelyi magatartását ellenőrző személyeknek a meghallgatása.

Ha az ügyész a közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatban a munkajogi rendelkezések megsértését észleli, vagy ha az elítélt munkajogi jellegű panaszt tesz, az ügyész köteles erről a nem büntetőjogi ügyek intézését irányító főügyész-helyettest írásban tájékoztatni.

A közérdekű munkának szabadságvesztésre átváltoztatására indítványt terjeszthet elő, vagy ha a szabadságvesztésre átváltoztatását nem tartja indokoltnak, más munkahely kijelölésére is indítványt tehet.²⁹

5. Közérdekű munka jellege

A Btk. 49.§. értelmében a közérdekű munkára ítélt a részére a bíróság ítéletében meghatározott munkát köteles elvégezni. Személyi szabadsága egyébként nem korlátozható. A törvény a bíróság által meghatározható munkával kapcsolatban azt az előfeltételt támasztja, hogy azt az elítélt előre láthatóan képes legyen elvégezni. A képesség vizsgálata során, elsősorban, azt kell figyelembe venni, hogy az elítélt egészségi állapota és képzettsége alapján el tudja –e végezni.

A közérdekű munkán a közérdeket szolgáló tevékenységet kell érteni. Ebből következően valamely település közlekedésének a biztosításához, a közbiztonság fenntartásához szükséges anyagok raktározása a közérdeket szolgálja, ezért az ilyen munkahely közérdekű munka végzésére kijelölhető.³⁰

A bíróság egyik döntésében³¹ kimondta, hogy a közérdekű munka alkalmazásának nem a rendszeres munkára szoktatás a fő célja, ezért ennek a büntetésnek a kiszabása indokolt lehet a munkaviszonyban álló elkövetők esetében is. Indokolásában kifejtette, hogy a közérdekű munka végrehajtása általában úgy történik, hogy az erre ítélt hetenként legalább egy napon (a heti pihenőnapon vagy a szabadnapján) díjazás nélkül dolgozik. Kétségtelen, hogy a közérdekű munkára ítéltnek immár lehetősége van arra is, hogy a bíróság által meghatározott napokat folyamatosan dolgozza le, erre azonban viszonylag ritkábban kerül sor. Mindebből következően a közérdekű munka jellegénél fogva sem tekinthető olyan büntetésnek, amelynek elsődleges célja a rendszeres munkára való szoktatás, nevelés lenne.³²

Dr. Fecz József 2001. január 30-án tartott pilisszentkereszti szemináriumon kifejtette saját bírói gyakorlatát a közérdekű munkával kapcsolatban. Nem jelölte ki munkahelyként a Faipari Bt-t, amely közérdekű tevékenységet nem folytatott, kifejezetten nyereségérdekeltségű ipari

tevékenységet végzett. Ugyanakkor kijelölte és a munkát közérdekűnek tartotta a SZETA, Egri Ifjúsági Segítő Háznál, amelyet az alapító okiratában foglaltak alapján is megfelelőnek tartott.³⁵

Az ítélkező bíróságnak arra is figyelemmel kell lennie, hogy az elvégzendő munka meghatározása ne legyen túl szűk körű, mivel ez a büntetés végrehajtását akadályozhatja. A bírói gyakorlatban mára kialakult az elv, mely szerint az ítélkező bíróságok a munka jellegét, és nem a betöltendő munkakört határozzák meg. Így például megjelölhetik, hogy az elítélt fizikai munkakört, vagy könnyű fizikai munkát, vagy például betegápolást köteles végezni.

A munka jellege tekintetében hasonló szabályozást találunk nemzetközi szinten is, így az angol gyakorlat szerint a kiszabott munkának a társadalom számára hasznosnak kell lennie. Az elítéltek elsősorban gyermeküket egyedül nevelő anyák, idősek, szellemi fogyatékosok, mozgás korlátozottak részére végeznek munkákat. Intézményi szinten, pedig a leggyakoribb színtere a büntetésnek: iskolák, óvodák, bölcsődék, napközi otthonok.³⁴

6. Büntetés tartama

Az 1997. évi módosítást megelőzően a közérdekű munka maximális időtartama 100 nap volt, amely maximum azonban a gyakorlati tapasztalatok szerint túl soknak bizonyult. A bíróságok gyakorlatában a büntetést a büntetési tartomány felső tartományában határozzák meg többségében (60-80 napot, de esetenként 100 napot is kiszabtak). Ez a mérték az elítéltekre nézve túlzott teherként jelentkezett.³⁵

Az elítéltnak hetenként legalább egy napon, a heti pihenőnapon, vagy pedig szabadidejében kell a munkát végeznie, mégpedig díjazás nélkül. A bírói gyakorlat értelmében a szabadság is szabadidőnek tekintendő, így nincs akadálya annak, hogy az elítélt a közérdekű munka büntetését szabadságának időtartama alatt töltse.

A Btk. szabályozása alapján a közérdekű munka büntetés minimális időtartama 1 nap, maximális időtartama 50 nap, és egy napi közérdekű munkának hat óra munkavégzés felel meg. Itt kell azonban megemlíteni a 1979. évi 11. Büntetés végrehajtásról szóló. tvr. (Bv. tvr.) rendelkezését, amely a közérdekű munka keretében történő munkavégzés tartamát minimálisan 4 órában, maximálisan 8 órában határozza meg.³⁶ Az eltérő, sajátosan kettős jogi helyzetet a bírói gyakorlat úgy oldotta meg, hogy a 6 órát előíró Btk-beli szabályozás élvez elsőbbséget.³⁷

A magyar Btk. rendelkezései a téma kapcsán, mint már láthattuk, számos ponton eltérést mutat a nemzetközi tendenciákhoz képest, ezt tapasztalhatjuk a tartam meghatározásának vizsgálatakor is. Az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlata- a korábban már említettekén túl- az időtartam meghatározásában is államonként eltérő.

A holland szabályozás sajátossága, hogy lehetőséget biztosít a munkavégzésre irányuló jogviszonyban állók esetén is a közérdekű munka kiszabására, mivel, úgy kell meghatározni a közérdekű munka heti óraszámát, hogy a jogviszonyából eredő egyéb kötelezettségeinek is eleget tudjon tenni. Időtartama: 244 óra, amelyet még abban az adott évben kell végrehajtani.³⁸

7. Közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatos egyes szabályok

A közérdekű munka Btk-beli szabályozása mellett döntő jelentősége van a közérdekű munka végrehajtására vonatkozó szabályozásnak. A Bv. tvr. 60. §-a értelmében az elítélt lakóhelye szerint illetékes megyei bíróságon működő büntetés-végrehajtási bíró az ott működő hivatásos pártfogó javaslatára jelöli ki azt az intézményt vagy gazdálkodó szervezetet, amelynél az elítéltnak a büntetését töltenie kell.

Amennyiben a meghatározott munkahelyen a közérdekű munka nem hajtható végre, vagy ha a végrehajtás a munkafegyelem biztosítása érdekében, illetőleg az elítélt személyi körülményeiben történt változás folytán más munkahelyen célszerű, a büntetés-végrehajtási bíró az ügyész indítványára a végrehajtásra más munkahelyet jelölhet ki.³⁹

Halasztás és félbeszakítás szabályai⁴⁰

A közérdekű munka kapcsán a jogalkotó lehetőséget ad a végrehajtás megkezdésének elhalasztására, illetve félbeszakításra. A halasztás az elítélt kérelmére történhet, melynek maximális időtartama általánosan három hónap. Ezt meghaladó vagy ismételt halasztás kivételesen indokolt esetben engedélyezhető. A közérdekű munka végrehajtása félbeszakítható az elítélt kérelmére, indokolt esetben, évente maximálisan 30 napra.

Kötelező a halasztás illetve a félbeszakítás:

- 1) ha az elítélt sorkatonai szolgálatra vonul be,
- 2) gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozási segélyben részesül.

Félbeszakítás esetén a bv. bíró feladata értesíteni a munkahelyet, az elítéltet és a pártfogó felügyelői hivatalt a félbeszakításról, amennyiben a félbeszakítás oka az elítélt sorkatonai szolgálata, akkor a megyei (fővárosi) hadkiegészítő parancsnokságot is. Ez azonban nem teremt lehetőséget az elítélt számára arra, hogy kivonja magát a büntetés alól. A bv. bíró felhívja az értesítetteket arra, hogy haladéktalanul közöljék a bv. csoporttal, ha az elítélt a sorkatonai szolgálatból hat hónap eltelte előtt leszerel, vagy a gyermekgondozási díj, illetőleg gyermekgondozási segély folyósítását egy év eltelte előtt beszüntetik.⁴¹

A közérdekű munka, illetve annak hátralévő része nem hajtható végre:

- 1) ha az ítélet jogerőre emelkedését követően az elítélt legalább egy évig,
- 2) két vagy több gyermeces családos állapot esetén hat hónapig sorkatonai szolgálatot teljesített,
- 3) illetve legalább egy évig gyermekgondozási díjban vagy gyermekgondozási segélyben részesül
- 4) illetve, ha egészségi állapotában olyan tartós változás következett be, amely a közérdekű munka végrehajtását nem teszi lehetővé.

Ha a bv. bíró a közérdekű munka végrehajthatóságának megszűnését végzésben megállapítja, határozatát meg kell küldenie az első fokon eljáró bíróságnak, az ügyésznek, a pártfogó felügyelőnek, a munkahelynek és a Belügyminisztérium bünyügyi nyilvántartást kezelő szervének.⁴²

8. Közérdekű munka átváltoztatása szabadságvesztésre

50. § (1) *Ha az elítélt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget, a közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe szabadságvesztés lép. Ezt a szabadságvesztést fogházban kell végrehajtani.*

(2) A közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy egynapi közérdekű munkának egynapi szabadságvesztés felel meg. Ilyenkor a szabadságvesztés két hónapnál rövidebb is lehet.

Büntető törvénykönyvünk, ellentétben a fentebb kifejtett nemzetközi tendenciákkal a közérdekű munka alkalmazását nem köti a vádlott hozzájárulásához. A törvény mégsem kényszeríti az elítéltet akarata ellenére munkavégzésre. Kétségtelen, hogy a munka önhibából való nem teljesítésének a jogkövetkezménye meglehetősen súlyos (szabadságvesztés), de az elítéltnak mégis megvan a választási lehetősége: vagy elvégzi a számára kijelölt munkát, vagy amennyiben erre nem hajlandó, a büntetését szabadságvesztésre változtatják át.

A közérdekű munka illetve annak hátralévő része helyébe fogházban végrehajtandó szabadságvesztés lép, ha az elítélt munkakötelezettségének önként nem tesz eleget. A közérdekű munka, illetőleg annak hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy 1 napi közérdekű munka helyébe 1 napi szabadságvesztés lép. A szabály alkalmazásánál figyelembe kell venni a Btk. 49. § (4) bekezdésének rendelkezését, mely szerint 1 napi közérdekű munkának 6 óra munkavégzés felel meg. Az átváltoztatásnál ennek megfelelően kell számolni függetlenül attól, hogy az elítélt milyen munkaidő-beosztásban dolgozott. Ennek előfeltétele azonban, hogy a közérdekű munka végzését órákban tartsák nyilván. A büntetés tartamának meghatározása ebben a vonatkozásban sem szerencsés. Aránytalanságot eredményez ugyanis, ha az elkövető 1 napi közérdekű munka, amely, ha a Btk-beli szabályozásból indulunk ki, 6 óra munkavégzést jelent, ennek hiányában 1 napi, tehát 24 óra fogház szabadságvesztést köteles letölteni. A sajátos szabályozásra egyetlen magyarázata esetleg az lehet, hogy a jogalkotó így kívánta munkavégzésre ösztönözni az elítéltet. Ez azonban nem meggyőző érv számomra, tekintettel arra, hogy a közérdekű munkának nem célja a rendszeres munkára nevelés, valamint akkor célszerű lett volna egyéb alternatívát (Isd: pénzbüntetés) is rögzíteni.

A közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatását a Bv. tvr. 11/A. §-a a büntetés-végrehajtási bíró feladatává teszi. A munkahelynek kell értesítenie a bíróságot arról, hogy az elítélt munkakötelezettségének nem tesz eleget. Ezt az értesítést a hivatásos pártfogó jelentésével a bíróság küldi meg a megyei főügyészségnek. Az ügyész, amennyiben szükségesnek látja, meghallgathatja a hivatásos pártfogót, környezettanulmányt szerezhethet be, és ha célszerűnek látja a közérdekű munka szabadságvesztésre történő átváltoztatását, erre indítványt tehet a bv. bírónak, de arra is lehetősége van, hogy más munkahely kijelölését indítványozza.⁴³ A bv. bíró a közérdekű munkának szabadságvesztésre való átváltoztatása iránti ügyészi indítvány alapján:

- 1) az ügyész indítványának helyt ad, és megállapítja a közérdekű munka, illetőleg az annak hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztés tartamát,
- 2) az indítványt elutasítja,
- 3) abban az esetben, ha az ügyész az indítványát visszavonja, az eljárást megszünteti,
- 4) amennyiben a szabadságvesztésre átváltoztatásra nincs alap, más munkahelyet jelöl ki.

A pártfogó felügyelő a bv. bíró által átadott végzés kiadmány alapján értesíti a munkahelyet a közérdekű munka hátralévő részének szabadságvesztésre való átváltoztatásáról.⁴⁴

A bírói gyakorlat alakította ki azt a szabályt, hogy a közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztést a határozat rendelkező részében napokban kell meghatározni. Eseti döntésében összhangot teremtett a pénzbüntetés meg nem fizetése és a közérdekű munka önként végre nem hajtásának szabadságvesztésre történő átváltoztatás szabályai között. Összefüggést teremt a Btk.

50. § (2) bekezdése a közérdekű munkavégzés napjai és a helyébe lépő szabadságvesztés között, kimondja, hogy egy napi közérdekű munkának egy napi szabadságvesztés felel meg.

Az adott ügyben első fokon eljáró bíróság az átváltoztatás folytán 1 hónap 5 napi szabadságvesztést határozott meg. A végrehajtás során azonban az 1 hónap jelenthet 28, 29, 30 vagy 31 napot is. Ez a bizonytalanság nem engedhető meg, a ténylegesen letöltetlen 35 nap helyébe lépő szabadságvesztést ezért nem lehet 1 hónap 5 napnak megjelölni, a határozat rendelkező részében a 35 napi megjelölés szükséges.⁴⁵

Az elítélre kiszabott közérdekű munkának szabadságvesztésre átváltoztatására nem kerülhet sor, ha az elítélt önhibáján kívül nem kezdte meg a büntetés letöltését, mivel a büntetés-végrehajtási bíró nem jelölt ki számára munkahelyet⁴⁶.

9. Záró gondolatok

A közérdekű munka egyes szabályait áttanulmányozva, néhány módosítás, kiegészítés mellett a büntetési nem gyakoribb alkalmazása mellett foglalkozni állást. A közérdekű munka hatékony alternatív büntetésként való kiszabásának elsődleges feltétele a jelenlegi szabályozásban rejlő ellentmondások feloldása.

A nemzetközi tapasztalatokat is alapul véve, célszerűnek tartanám, a büntetés kiszabásának feltételeként megjelölni az elkövető beleegyezését, amellyel kiküszöbölhetővé válna az eljárás bonyolódása, költségének növelése, azáltal, hogy nem alkalmaznák olyan elkövetőkkel szemben, akik nem kívánnak munkát végezni még büntetésként sem. Másrészt, akik beleegyeznek a büntetés kiszabásába, azok magatartása jelzés értékű a hatóságok, a társadalom és nem utolsósorban önmaguk felé, a változásra és a törvénytisztelő életmódra való hajlandóságról.

Nagy Ferenc álláspontját két változtatás tekintetében is megszívlelendőnek tartom. A büntetés gyakorlati kivitelezését tenné könnyebbé, ha a törvény lehetőséget adna, az önkéntes teljesítés hiányában nemcsak szabadságvesztésre, hanem pénzbüntetésre történő átváltoztatásra is, amely megoldás a korábban említett érveken túl, költséghatékonyság szempontjából is kedvezőbb a jelenlegi szabályozásnál.

Végezetül, az elkövetői kör kiszélesítése is a javasolt módosítások közé tartozik. Indokolatlannak tartom a fiatalok tekintetében a 18. életévhez való ragaszkodást. A nemzetközi tendenciák alapján, célszerű lenne, ha a hazai szabályozás is 16. életév betöltöttségét írná elő feltételként. Ezt támasztja alá az is, hogy a fiatalokkal szemben a büntetések, intézkedések elsődleges célja a fiatalok nevelése, javítása, amely munkavégzéssel hatékonyabban elérhető, mint akár rövidebb tartamú szabadságvesztéssel, akár pénzbüntetéssel.

¹ Egyetemi tanársegéd, DE ÁJK Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

² Legfelsőbb Bíróság BK 157. számú állásfoglalása

³ NAGY Ferenc: *A Magyar Büntetőjog Általános Része*, Korona Kiadó, Bp, 2004, 394-395.

⁴ 1950. évi II. tv, Büntető Törvény Általános Része, 48.§.(3) bek.

⁵ NAGY F i.m: 397.

⁶ 1961. évi V. Büntető törvénykönyv, 35.§ (1) bekezdés

⁷ NAGY F i.m: 395.

-
- ⁸ U.a.
- ⁹ NAGY F.i.m: 396.
- ¹⁰ U.a.
- ¹¹ BERKES György-JULIS Mihály-KISS Zsigmond-KÓNYA István- RABÓCZKI Ede: *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára*, HVGORAC
- ¹² NAGY F.i.m: 395.
- ¹³ 1978. évi IV. Büntető törvény 49.§.
- ¹⁴ BH 1995:195
- ¹⁵ BH1994. 229
- ¹⁶ NAGY Ferenc: *A közérdekű munka egyes európai államok büntetőjogában*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2004/1, 3-4.
- ¹⁷ U.o.4.
- ¹⁸ U.a.
- ¹⁹ VÓKÓ György: *A közérdekű munkáról mint egy új főbüntetésről*, Magyar Jog, 1/1994, 12-15.
- ²⁰ GÖNCZÖL Katalin-KORINEK László-LÉVAY Miklós: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*, Corvina, 1996,376.
- ²¹ VÓKÓ Gy.i.m: 12-15.
- ²² Pártfogó Felügyelői Szolgálat, <http://www.im.hu/partfogofelugyelet/?ri=504&ei=537>
- ²³ TÓTH Erika: *A közérdekű munka büntetés végrehajtásának gyakorlati tapasztalatai*, Kriminológiai Közlemény, 56. sz. 1998, 67-68.
- ²⁴ LUKÁTS Ákosné -JÁGER István: *A közérdekű munka elmélet és gyakorlati kérdései*, Büntetőjogi tanulmányok, 1999, 75
- ²⁵ TÓTH E. i.m:71-73.
- ²⁶ 17/2003. (VI. 24.) IM rendelet, A pártfogó felügyelői vélemény és környezettanulmány elkészítése, 7.§
- ²⁷ TÓTH E. i.m:76.
- ²⁸ 1972. évi V. törvény a Magyar Köztársaság ügyészségéről, 11.§
- ²⁹ 1/1990. Legf. Ü. Utasítás a büntetés-végrehajtás törvényességének ügyészi felügyeletéről, 11-13.§
- ³⁰ BH: 1994. 465.
- ³¹ BH: 1995. 195.
- ³² Fejér Megyei Bíróság Bf. 339/1994. sz.
- ³³ DR. FECZ József: *A közérdekű munka büntetés végrehajtásának gyakorlati problémái*, Magyar Jog, 8/2001, 482.
- ³⁴ NAGY Ferenc: *A közérdekű munka egyes európai államok büntetőjogában*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2004/1, 3-4.
- ³⁵ BERKES Gy.-JULIS M-KISS Zs-KÓNYA I.i.m.
- ³⁶ 1979. évi 11. Büntetés végrehajtásról szóló. tvr. 61. § (2) bek.
- ³⁷ NAGY F.i.m:400.
- ³⁸ Erről lásd részletesen VÓKÓ György: *A közérdekű munkáról mint egy új főbüntetésről*, Magyar Jog, 1/1994, 12-15.
- ³⁹ 1979. évi 11. Büntetés végrehajtásról szóló. tvr. 60. §
- ⁴⁰ U.o. 65.§
- ⁴¹ 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról, 68.§
- ⁴² Uo.
- ⁴³ Bv. tvr. 64. §
- ⁴⁴ 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet, 71.§ (1)-(6) bek.
- ⁴⁵ BH1989. 469.
- ⁴⁶ BH2002. 126